

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

© Шувар І.А., Фокшей М.М., Бучелюк С.В., Соколова О.Г., Соломійчук Н.М., Ілюк В.Д.,
Свиначенко Я.В., 2010

Висвітлено сучасні проблеми землеробства та їхній вплив на збалансоване природокористування.

Висвітлено сучасні проблеми землеробства та їхній вплив на збалансоване природокористування.

В Україні з кожним роком погіршується якісний стан земельного фонду та екологічного середовища. Посилюються процеси деградації (ерозія, перезволоження земель, засолення тощо) земель. Внаслідок інтенсивних техногенних навантажень, нераціонального використання природних ресурсів і недостатніх запобіжних заходів збільшуються площі, уражені шкідливими чинниками. Забруднюються ґрунти, водойми, рослинність й атмосфера важкими металами, радіонуклідами, пестицидами, залишками добрив. Таке, на жаль, тепер спостерігається не локально, як раніше, а на території ландшафтів.

Необдумане, нецільове, споживацьке використання природних ресурсів спричинило низку екологічних проблем загальнодержавного і регіонального масштабу. Особливий характер вони мають у західному регіоні України.

Ситуація, що склалася у сфері використання і охорони земельних ресурсів, зокрема стратегія інтенсифікації землеробства, вимагає кардинального перегляду концепції землекористування із встановленням пріоритетності екологічних аспектів. На передній план повинна виступати національна програма охорони біосфери, зокрема ґрунтових екосистем, як одне з найактуальніших і глобальних завдань науки та світової цивілізації.

Вирішення цієї проблеми не можливо здійснювати революційно (окремі прояви вже дали негативні наслідки!), а тільки на основі використання сучасних еволюційних високотехнологічних моделей, оптимізації управління галузями сільськогосподарського виробництва та збалансованого природокористування.

Родючі ґрунти невпинно деградують унаслідок низької культури землеробства (недотримання науково обґрунтованих сівозмін, обробітку ґрунту, системи удобрення, порушення елементарних людських норм співіснування із живою природою). Розвиток ерозійних процесів і зменшення родючості ґрунтів є наслідком розорювання земель на схилах більше 5°, відсутності системи протиерозійних заходів на сільськогосподарських угіддях, переважання тракторного трелювання деревини на лісових землях, а також зменшення внесення добрив (у п'ять і більше разів) та припинення вапнування ґрунтів. Висока розораність земель у комплексі з недосконалістю структури посівних площ супроводжується інтенсивним зростанням дефіциту в ґрунті гумусу, зменшенням його родючості.

Впродовж останніх років практично по усій країні наростає необдумане стихійне спалювання вторинної продукції рослинництва (солома зернових культур, стебла кукурудзи, різнотрав'я на луках, узбіччях доріг, канавах тощо), підпалювання торфовищ, лісових насаджень тощо. Спалювання рослинних решток на сільськогосподарських угіддях, яке стає повсякденною нормою, спричиняє значне наднормативне забруднення атмосферного повітря, погіршує якість земельних ресурсів та суперечить ст. 10 і 27 законів України „Про охорону атмосферного повітря” та „Про рослинний світ”.

За даними головного управління Держкомзему в Івано-Франківській області активізацію небезпечних геодезичних процесів (зсуви, селі, карсти), затоплення берегів рік під час повеней спричи-

нують: зменшення лісистості території (у гірській частині – у 1,5–2 рази, передгірній – у 2–3 рази, рівнинній – у 5–10 разів); порушення вікової і породної структури лісових насаджень; відсутність стокорегулюючих заходів на водозаборах рік; відсутність єдиної нормативно-правової бази для здійснення державного екологічного моніторингу. Тільки на Івано-Франківщині під час повені 23–27 липня 2008 р. пошкоджено посівів сільськогосподарських культур площею понад 10052 га, а на 5764 га – вони загинули, пошкоджено господарські об'єкти. Значних збитків завдано на території Львівської, Закарпатської, Чернівецької, Вінницької та Тернопільської областей.

Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр., що регулює відносини, пов'язані з формуванням та раціональним використанням екологічної мережі, містить положення щодо охорони земель, зокрема і ґрунту. У програмі передбачено такі основні завдання охорони і відтворення земельних ресурсів:

- оптимізація площ сільськогосподарських угідь, зменшення ступеня їх розораності та здійснення заходів щодо запобігання забруднення ґрунтів важкими металами, промисловими викидами, пестицидами та іншими агрохімікатами;
- удосконалення структури земель сільськогосподарського призначення та їхнє збагачення природними компонентами;
- впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території;
- здійснення державного контролю за виконанням заходів щодо охорони та відтворення родючості ґрунтів та обмеження руйнівного інтенсивного використання екологічно уразливих земель;
- здійснення консервації сільськогосподарських угідь з дуже змитими та дуже дефльованими ґрунтами на схилах крутизною понад 5–7 градусів.

Багаторічні дослідження кафедри загального землеробства Львівського НАУ (І.А. Шувар, 2005) показали, що найбезпечнішою для людей і тварин є рослинницька продукція, вирощена за біологічної системи землеробства (уміст шкідливих речовин не перевищував норм ГДК) порівняно із традиційною.

У законодавчих актах нашої держави охороні земель, поліпшенню родючості ґрунтів, екологізації сільськогосподарського виробництва, економічному стимулюванню заходів раціонального використання та охорони земель приділено чимало уваги. У кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачено низку норм, що визначають відповідальність за екологічні правопорушення та, зокрема, за забруднення або псування земель, їх безгосподарське (хижацьке, споживацьке) використання, несвоєчасне повернення тимчасово займаних земель або неприведення їх у стан, придатний для використання за призначенням тощо.

Низька інвестиційна привабливість сфери технічного регулювання охорони навколишнього природного середовища не сприяє впровадженню інновацій і сучасних систем управління. Поширення недобросовісної конкуренції призводить до насичення внутрішнього ринку України недоброякісною продукцією, що негативно впливає на довкілля та здоров'я людини. Не знаходить належної підтримки на державному рівні один із напрямів розвитку сучасного землеробства – біологізація. Адже Україна одна із небагатьох держав Європи і світу, яка має у цій царині значні здобутки і потенційні можливості для розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього ринку сільськогосподарської продукції.

Водночас необхідно зазначити, що відсутність державної підтримки впровадження систем управління довкіллям та екологічної сертифікації продукції не сприяє впровадженню інноваційних підходів і сучасних систем управління виробництвом, що поєднують ресурсо- та енергозберігаючі технології з екологічною безпекою.

Державна єдина система законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері охорони земель має відповідати сучасному рівню розвитку, забезпечувати проведення єдиної земельної та екологічної політики, спрямованої на виконання актуальних і ефективних заходів з раціонального використання земель, вимагає високої загальної і екологічної культури громадськості та відповідальності перед законом на усіх рівнях.